

Utländska förebilder för de första svenska frimärkena

Av Erik Hamberg

Beslut om frimärken i Sverige

Efter mångåriga diskussioner i Sveriges riksdag fattades i slutet av oktober 1854 beslut om införande av enhetsporto och frimärken i Sverige. Uppdraget att framställa de första frimärkena gick till Pehr Ambjörn Sparre, som hade erfarenhet av sedelpapperstillverkning efter att under ett års tid, 1852-1853, ha varit förvaltare vid Tumba sedelpappersbruk. Såväl märkesbildernas utformning som frimärkenas tryckning kom att utföras av Sparre. Men hur skulle den första frimärksserien se ut? Och vilka motivval kan Sparre tänkas ha stått inför? Vilka förebilder fanns det i omvärlden? Hade Sparre fått några direktiv när det gäller motivvalet? Detta är frågor som man gärna ställer sig när man jämför de första svenska frimärkena med samtida frimärken från andra länder. I det följande skall jag försöka besvara några av dessa frågor.

Englands första frimärken

England kom att bli det första frimärkslandet och blev därför i stor utsträckning normgivande för frimärksutgivningen i andra länder när det gällde storlek, val av motiv och formgivning. Frimärket – kvittot på att postavgiften hade blivit betald – fick inte vara större än att det rymdes på ett brevomslag eller ett kuvert som redan var adresserat. Man beslöt att det skulle anbringas ovanför adressen och att frimärkets baksida

ERIK HAMBERG, f. 1951, är chef för Postmuseums bibliotek i Stockholm sedan 1990 och internationell juryman för bedömning av posthistoriska exponat. Han har tidigare publicerat flera artiklar i *Postryttaren*, senast 2003 och 2004. Medlem av SSPD sedan 1982, sällskapets ordförande sedan 2004.

skulle vara bestruken med en vattenlöslig gummering. På så sätt skulle det enkelt kunna fästas vid underlaget, antingen man använde tungspetsen eller en fuktad svamp vid appliceringen.

Uppdraget att trycka de första engelska frimärkena gick till Perkins, Bacon & Petch på Fleet Street i London, en firma med stor erfarenhet av att trycka sedlar. Liksom vid tillverkningen av sedlar beslöt man att frimärkenas bakgrund skulle framställas med ett komplicerat mönster, för att förhindra förfälskningar. Motivet skulle utgöras av en bild i profil av drottning Victoria. Förebilden var en medalj som präglats 1837 i samband med den unga drottningens första besök som regent i London i november samma år. Medaljporträttet, vilket var utfört av konstnären William Wyon, var baserat på en teckning som utförts redan 1834, när prinsessan Victoria endast var 15 år.

Antika förebilder

Mynt- och medaljkonsten har traditioner alltsedan antiken och det porträtt av drottning Victoria som modellerades till Londonmedaljen 1837 har med sina starka nyklassicistiska drag tydliga rötter i den antika myntutgivningen. Porträttet utstrålar både stram enkelhet och elegans och ansluter väl till hur en härskare, som symbol för en självständig och samtidigt mynttillverkande stat, avbildades redan på antika mynt. Just utgivandet av egna mynt har i alla tider varit den kanske viktigaste symbolen för en suverän och självständig statsbildning.

De första grekiska mynten präglades cirka 650 f. Kr. Myntens ursprung finns i de personliga sigillen, vilka avbildade bärarens bomärke eller särskilda kännetecken. I analogi med detta ville de grekiska stadsstaterna genom tydliga och välkända symboler klart visa vilken stat som präglat och utgivit myntet. Denna symbol kunde t.ex. vara en sköldpadda (stadsstaten Aegina var omgiven av vatten med sköldpaddor) eller ett veteax (Metapontion, en viktig spannmålsproducent), men än vanligare blev symboler, mytologiska väsen eller gudar från den grekiska gudavärlden som var av betydelse för eller förknippades med den aktuella statsbildningen, t.ex. en uggla (Athen) eller den bevingade hästen Pegasos (Korint). Bland de gudar som återges på de grekiska mynten finner man Hermes, Apollon, Dionysos, Athena m.fl.

Gudarna avbildades idealiserade, men efterhand kom de konstnärer som skapade skulptur- och porträttkonst att mer intressera sig för mänskliga, individuella utseenden. Detta kom även att gälla myntkonsten. Gudarna ersattes av jordiska makthavare och dessa måste kunna kännas igen. När olika härskare avbildas under den hellenistiska och den romerska republikens tid kan individuella särdrag iakttagas, vilka fått eftervärlden övertygad om att många av dem verkligen är porträttlika. Under den romerska kejsartiden blir däremot den till gud upphöjde kejsaren idealiserad i konsten och porträttligheten är ej fullt lika säker. Under

Medal depicting Queen Victoria, used as a pattern for 1 penny black.

Medalj av drottning Victoria, förebild till England nr. 1.

The Greek city states had symbols of the State on their coins. This originates from Metapontion.

De grekiska stadsstaterna hade symboler för staten på sina mynt. Detta är från Metapontion.

Foto: Kungl. Myntkabinettet.

romarrikets sista tid och efter dess sönderfall blir myntbilderna i nya och tillfälliga statsbildningar alltmer primitiva och först under renässansen når man på nytt en hög konstnärlig nivå.

Nationella symboler

Utgivningen av mynt och i senare tid sedlar ger ett koncentrat av statens eller nationens viktigaste kännetecken. Dessa må vara regenter, vapensköldar eller andra nationella symboler. Under romantiken uppträder i många länder personifierade symboler i samband med en groende nationalism. Hit hör t.ex. moder Svea (Sverige), den antika gudinnan Ceres samt Marianne (Frankrike), Britannia (England) och Helvetia (Schweiz). Samma förebilder har kommit till användning vid sökandet av lämpliga motiv vid utgivningen av frimärken, och då i synnerhet för bruksfrimärken. Mynt och frimärken är oftast av ungefär samma storlek och utrymme för motiv och väsentlig information i form av landsbeteckning och valör är lika begränsade. Den fornnordiska gudavärlden har dock inte alls kommit till användning på svenska mynt och på svenska frimärken – inte förrän i slutet av 1900-talet – medan däremot konst och arkitektur gärna använde sig av denna motivvärld i dekorativa element under flera decennier av 1800-talet.

Sparres uppdrag

Frimärkena kom att införas förhållandevis sent i Sverige. Först 1847 började frågan debatteras i riksdagen, men tveksamheten och motståndet mot svenska frimärken, och än mer när det gällde införandet av ett enhetsporto, medförde att denna reform kom att dras i långbänk. Att frimärken förr eller senare skulle komma att användas även på svenska brev var trots allt säkert många övertygade om.

I Sveriges postkonventioner med Danmark (1852), Preussen (1852) och Frankrike (1854) formulerades avtalstexten på så sätt att man räknade med att frimärken skulle börja användas på brev från Sverige. Inom postverkets ledning var man med andra ord förberedd på att frimärken snart skulle bli aktuella även för Sveriges del och inväntade egentligen bara ett beslut från ståndsriksdagen. Även om avgörandet kom att dröja till slutet av 1854 var det under flera år egentli-

gen bara en tidsfråga innan frimärken skulle introduceras.

I Sveriges Filatelist-Förbunds handbok av år 1964 anges att Pehr Ambjörn Sparre redan 1853 började intressera sig för frimärkstillverkning. Det är oklart var denna uppgift kommer ifrån och likaså är uppgiften att Sparre troligen fått ett löfte av poststyrelsen att trycka de första svenska frimärkena sannolikt inte mer än ett antagande, även om det i efterhand kan verka högst troligt.

Av allt att döma är det dock så att Sparre, efter det att han hösten 1853 tvingats lämna sedelpappersbruket i Tumba, i sökandet efter nya arbetsuppgifter intresserat sig för likartat arbete och uppvaktat poststyrelsen med en förfrågan om han skulle kunna få trycka Sveriges första frimärken. Sparre hade skolats vid Motala verkstad innan han blev anställd som förvaltare vid pappersbruket i Tumba och tillverkning av frimärken var i viss mån besläktad med sedeltryckning. Sannolikt var det detta som fick Sparre att intressera sig för frimärckstryckning.

Den 3 december 1853 utfärdades ett pass för Pehr Ambjörn Sparre, att gälla för utrikes resa, utan närmare uppgift om destination. Det är sannolikt att han då reste till England för att studera tillverkning av frimärken eller maskiner lämpliga för frimärckstillverkning. I England började tillverkningen av perforerade frimärken den 27 januari 1854 och denna nyhet kom att intressera Sparre, som antagligen var där just vid denna tidpunkt. Han beslöt att även Sveriges första frimärken skulle bli perforerade.

Den 12 december 1854, endast sex veckor efter riksdagsbeslutet om frimärkenas införande, inlämnade Sparre en skrivelse till poststyrelsen, där han förklarade hur frimärckstillverkningen skulle gå till. Vid denna tidpunkt hade han redan i England låtit tillverka den tryck- och perforeringsutrustning som skulle komma till användning. Av allt att döma fick Sparre uppdraget att trycka de första svenska frimärkena i god tid innan beslutet om införande av frimärken fattats i Riksdagen. När beslutet klubbades var han redan långt framme i sin planering.

Hur skulle ett frimärke se ut?

Flertalet av de frimärken som utgavs mellan 1840 och 1855 uppvisar en märkesbild omgiven av en ram, med uppgifter om utgivningsland, värde och ibland ordet för "frimärke". Även här följde man traditionen från myntutgivningen – att längs myntets kant, såväl på åtsida som frånsida, förse myntet med text. På frimärken kan dock den nödvändiga informationen endast förekomma på framsidan. I motsats till frimärken, som i första hand är kvitton på en betald tjänst, är mynten rena betalningsmedel och uppgifterna på mynten kan vara rikhaltigare, samtidigt som de kan stärka legitimiteten i myntutgivningen och visa att det rör sig om ett "gott" mynt. Härskarens valspråk och präglingsåret har inte någon motsvarighet inom frimärksutgivningen. Frimärken har i undantagsfall använts som skiljemynt, medan mynt inte kunnat användas på brev som kvitton för en erlagd postavgift.

Några av de tidiga frimärksutgivande länderna avstod från att ange landsbeteckning, t.ex. England (1840), Brasilien (1843), USA (1847), Belgien (1849), Schweiz (1850), Danmark (1851) och Nederländerna (1852). Man ansåg, trotsigt eller stolt, att frimärksbilden var en så stark identifikation av utgivningslandet att tveksamhet inte kunde förekomma om varifrån det kom. Dessutom kunde förväxling knappast ske när antalet frimärksutgivande länder fortfarande var ytterst begränsat. Merparten av frimärkena an-

vändes dessutom för inrikes postbefordran. En jämförelse kan i någon mån göras med de nutida svenska rabattfrimärkena, vilka saknar landsbeteckning eftersom de ursprungligen endast var avsedda för inrikes post. Brasilien införde landsbeteckning först 1866 och England har ännu inte ändrat på traditionen att inte ange landsnamnet.

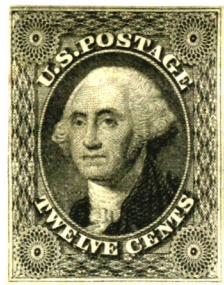
Med fler frimärksutgivande länder och mer internationell posttrafik ökade dock behovet av tydlig identifikation. När Mauritius den 21 september 1847 fick sina första frimärken avbildades drottning Victoria i profil, omgiven av en ram med uppgift om landsnamn, valör, ordet "postage" (dvs. frimärke) samt de berömda orden "post office" (postkontor) i stället för "post paid" (porto betalt). Den lokale frimärksgravören Joseph Barnard kom i själva verket att sätta en ny standard för hur frimärken skulle formges och vilken text som skulle vara med. Englands frimärken hade endast ordet för frimärke samt valörbeteckning, medan Brasiliens frimärken enbart uppvisade valörbeteckning.

Historien att Barnard var tveksam om texten på de första två frimärkena och därför gick till öns postkontor för att fråga, varvid han såg postkontorsskylten med texten "post office" (och därför inte graverade "post paid"), är säkert en skröna. USA:s första frimärken, som utkom den 1 juli 1847, hade förutom valörbeteckning texten "post office" och även de lokala amerikanska förelöparna från 1845-1846 hade samma text.

Two stamps without the name of the country, from the Netherlands and England.

Två frimärken utan landsbeteckning från Nederländerna respektive England.

Stamps with portraits from France, Spain and the United States.

Frimärken med porträtt från Frankrike, Spanien och USA.

Porträttbilder

Under de följande åren utgavs ett flertal frimärken med porträttbilder – ofta i profil – innefattade i en ram, vilken förutom dekorativa hörnornament, informerade om utgivande land, ordet för frimärke, eller ”porto betalt”, samt uppgift om valör. Hit hör de första franska utgåvorna med den romerska fruktbarhetsgudinnan Ceres (1849), Louis Napoléon (1852) och Napoléon III (1853). I Spanien avbildades Isabella II i profil, omgiven av en ram, på landets första frimärken 1850. Liknande arrangemang förekom på de första utgåvorna från New South Wales och Preussen (1850), Sardinien och Nova Scotia (1851) samt Indien och Victoria (1854). Hit kan vi även räkna en tidig utgåva från Hawaii (1853).

Andra länder valde att, i enlighet med vad som var vanligt inom den samtida porträttkonsten, avbilda personer i en oval eller cirkulär ram, vilken placerades på den rektangulära frimärksytan. De tidigaste exemplen är de första amerikanska utgåvorna, som avbildar presidenterna Benjamin Franklin och George Washington (1847). Så är också fallet med den andra spanska frimärksserien, vilken utgavs den 1 januari 1851 (profilbild). Hit hör även de första frimärksserierna från Kanada (från 1851), med undantag av det allra första frimärket, vilket originellt nog avbildar en bäver och dessutom har ett liggande format. Även de första emissionerna från Nederländerna och Luxemburg

(1852) avbildar regenterna i porträttmedaljoner (profilbilder). Flera av de porträtt som är utförda i profil associerar till ländernas myntutgivning.

Valörsiffran i centrum

Några länder hade en mer funktionell syn på valet av motiv: frimärkets valör skulle vara lätt att läsa även i svagt ljus och därmed finnas i blickfånget. Det allra tidigaste exemplet är Brasilien, som från 1843 och framåt gav ut frimärken som enbart var försedda med tydliga valörsiffror. Den första utgåvan kallas populärt för ”oxögon” och de två följande – även de med endast valörsiffror – benämns ”getögon” respektive ”kattögon”.

1849 inledde Bayern sin frimärksutgivning, där valörsiffran var tydlig och centralt placerad, omgiven av en ram med landsbeteckning, valörtext samt ordet ”franco”. Liknande arrangemang följde i andra tyska småstater. Sachsen mer eller mindre kopierade de bayerska frimärkena 1850 och Württembergs första frimärken 1851 hade ett liknande arrangemang. Likaså hade Thurn & Taxis’ förstautgåvor 1852 tydliga valörsiffror i centrum.

Three stamps with value figure in the center from Bavaria, Saxony and Württemberg.

Tre frimärken med valörsiffra från Bayern, Sachsen och Württemberg.

Den personifierade landssymbolen

Den regerande kungen eller drottningen har alltid avbildats på de engelska frimärkena. Någon konkurrens med andra nationella engelska symboler har inte förekommit. Däremot har Britannia, som en slags sammanhållande symbol för det brittiska samväldet, sparsamt förekommit på ett par frimärken från olika delar av det en gång mycket omfattande imperiet.

Mauritius var först med bilden av Britannia, sittande på en tron och utrustad med spjut och sköld. Hon är gudinnan som är redo att strida för det brittiska imperiet. Detta frimärke utgavs 1849. Två år senare, 1851, började ett likadant frankotecken användas på Trinidad och året därpå följde Barbados efter med samma frimärksbild. På den engelska kolonin Victorias första frimärken avbildas drottning Victoria som Britannia, sittande på en tron.

Mer spridda och välkända i Europa är de tre utgåvorna från Schweiz med nationsymbolen Helvetia. Kompositionen på de första två serierna (1854 resp. 1862) är mycket snarlik de engelska kolonialfrimärkena med Britannia. Helvetia avbildas framifrån, sittande med spjut och sköld. 1854 års utgåva är även försedd med en ram där valören angivits på de tre officiella språk som används i landet: franska, italienska och tyska. Dessa har tilldelats var sitt fält, liksom ordet "franco" (porto betalt). Frimärksbildens hörn har dekorativa stjärnor som utfyllnad. I den tredje serien, som började användas 1882, avbildas emellertid Helvetia stående.

På de franska frimärkena fick gudinnan Ceres representera nationen på flera utgåvor fram till 1870-talets mitt, när andra patriotiska symboler gör sitt intåg på frimärks scenen. Idealiserade kvinnobilder har oavbrutet förekommit på de franska bruksfrimärkena ända in i vår egen tid. Numera kallas den främsta nationssymbolen "Marianne", en frihetssymbol från den franska revolutionens dagar. I våra dagar visar hennes frimärksbild ett modernt, lätt stiliserat, kvinnoporträtt.

Early stamps from Mauritius and Switzerland with personified symbols of the country.

Tidiga frimärken från Mauritius och Schweiz med personifierade landssymboler.

Sveriges egen moder Svea, utrustad med en vapensköld som visar de tre kronorna och ett ymnighetshorn, bekvämt vilande på ett lejon, blev ett svenskt frimärksmotiv så sent som 1994, i samband med att Sverige undertecknade EES-avtalet. Svea är dock inte någon krigisk gudinna, utan påminner med sina attribut om det välstånd som landet kan uppvisa.

Heraldik och vapensköldar

I likhet med härskarbilden är vapenskölden eller en nations heraldiska riksvapen en mycket gammal självständighetssymbol. De flesta vapen uppstod under medeltiden och härstammar ur ledande ätters egna vapensköldar, vilka ursprungligen användes i strid och senare fick en mer dekorativ prägel av maktkaraktär. För den suveräna staten blev riksvapnet en mycket betydelsefull självständighetssymbol, ofta använd vid myntutgivning.

Även i frimärksutgivningen har riksvapnet haft betydelse för identifikation och som självständighetssymbol. Schweiz' första utgåva från 1850 visar landets vapensköld med ett vitt kors mot en röd bakgrund, vilket, inte oväntat, även förekommer i nationssymbolen Helvetias vapensköld. Samma år, 1850, utkom även Österrikes och Lombardiets första utgåvor. I dessa dominerades frimärksbilden av riksvapnet. Schles-

wig-Holsteins första frimärke från 1850 och Sachsens andra frimärke, vilket utgavs 1851, uppvisar också vapenbilder. Hannovers första utgåva från 1850 uppvisar även den en vapensköld, men denna används för att ange valören.

1851 kom de två första nordiska frimärkena, utgivna i Danmark. Frimärket i valören 4 rigsbanksskilling visar det kungliga vapnet, inneslutet i en ram med texten "Kongeligt post frimærke" och valöruppgift, men utan uppgift om utgivande land. Det skulle dröja till 1870 och vapenserien innan de danska frimärkena försågs med landsbeteckning.

1851 presenterades även New Brunswicks första utgåva med en komposition av heraldiska blommor och Storbritanniens krona. Året därpå kom Modenas första frimärke med härskarhusets vapenbild och en ram runt frimärkets kant. Detta frimärke har drag som påminner om de första svenska frimärkena. Även de frimärken som kom ut i Spanien 1854 domineras av nationens vapen.

Sparres första frimärksförslag

I brevet till poststyrelsen den 12 december 1854 redogjorde Sparre för hur han tänkte sig att de första svenska frimärkena skulle framställas. Ett till brevet bifogat utkast till hur frimärksbilden skulle se ut har dock ej

Stamps with national heraldic symbols from Lombardy and Modena.

Frimärken från Lombardiet och Modena med nationella heraldiska symboler.

The first proposal for the first Swedish stamps, attributed to Sparre.

Sparres första förslagsritning till skilling banco-utgåvan.

blivit bevarat. Däremot existerar två förslagsritningar, vilka brukar tillskrivas Sparre.

Den första förslagsritningen visar en centralt placerad vapensköld med portot 4 skilling banco angivet i dess mitt. Kompositionen associerar till Hannovers första utgåva, där valören angavs på en vapensköld. I Sparres förslag syns vidare överst det krönte lilla riksvapnet med ett lejon på var sin sida. Denna variant av lilla riksvapnet är av det "runda" utförandet som förekommer på Gustav III:s mynt och i den frimärksutgåva med kompletteringsvalörer som kom 1911. Längs sidorna och under vapenskölden löper ett band med texten "frimärke" (upprepad), "Sverige" och viktuppgiften "1 lod". Viktangivelsen visar, vilket påpekats av Georg Menzinsky, Per Sjöman och Sven Åkerstedt i 1964 års handbok, att utkastet tillkommit innan riksdagen den 25 oktober 1854 beslöt att lägsta viktsats skulle höjas från 1 till 1 1/4 lod. Viktuppgiften skulle begränsa användningen av märket till inrikes brev, vilket kan ha bidragit till att förslaget förkastades.

Det påpekades redan 1950 av Hugo Olsson och Fredrik Benzingar att Hannovers första frimärke från 1850 möjligen varit en förebild för Sparre när den första förslagsritningen tillkom. Det bör tilläggas att även Oldenburgs första utgåva, från 1852, har ett snarligt utseende med valören centralt placerad på en vapensköld och ett band med

text runtom. Bägge dessa frimärken har utgjort Sparres främsta inspirationskällor när det första frimärksförslaget skisserades.

Sparres andra frimärksförslag

Sparres andra förslag är mycket snarligt det utförande som de första frimärkena verkligen fick. Den krönte vapenskölden är centralt placerad på en mönstrad bakgrund och dominerar märkesbilden. Denna bild omges av en ram, vilken upptill har texten "frimärke" och nedtill valöruppgiften "fyra sk. bco." – bägge med mörk text. I de nedre hörnen finns även valörsiffror. Uppgift om utgivningsland saknas. Långsidorna saknar text, men kan ha varit reserverade för landsbeteckning eller blott varit tänkta som rent dekorativa, i likhet med de övre hörnen. Till denna förslagsritning finns även en detaljstudie av den översta delen av frimärksbilden, med texten "frimärke" i vit text.

Som vi ovan kunnat konstatera utgjordes de vanligaste frimärksbilderna under tidig frimärkstid av porträtt, personifierade

These two stamps from Hannover and Oldenburg might have inspired Sparre to the first sketch.

Två frimärken från Hannover och Oldenburg, vilka kan ha inspirerat Sparre till den första förslagsteckningen.

Sparre's second proposal sketch, very similar to the design of the first Swedish stamps.

Sparres andra förslagsritning som är mycket snarlik de första frimärkenas design.

landssymboler, vapensköldar och valörangivelser. Varför Sparre inte inspirerades av t.ex. England och föreslog att monarken, dvs. Oscar I, skulle pryda de första svenska frankotecknen vet vi inte. I Danmark beslöt man att inte avbilda Frederik VII, dels därför att man inte med stämpelfärg ville svärta ned kungens bild, dels för att ett regentskifte skulle kunna leda till att stora frimärksupplagor skulle bli inaktuella. Föreståndaren för Köpenhamns brevbäringskontor, Mary Thøger Christian Bartholdy uttryckte saken sålunda: "Kongers Portraits ere dyre og ved Kongeskifte jo skulle forandres og da anskaffede Exemplarer kasseres ...". På Sicilien förbjöd den hatade "kung Bomba", Ferdinand av Bourbon, att hans frimärksbild blev nedsvärtad. Frimärkena fick därför makuleras med en stämpel som endast täckte frimärkets kanter.

Vem är egentligen upphovsman till förslagen?

Curt Haij har i *Posttryttaren* 1971 skrivit en både intressant och förtjänstfull artikel om sedeltryckarna Pehr Axel och Carl Axel Nyman, far och son, vilka tillverkade de norska frimärkena med Oscar I:s bild samt de svenska förslagsmärkena med Karl XV:s porträtt. Haij menar att bägge de förslagsmärken som anses ha Sparre som upphovsman i själva verket skulle vara utförda av

A variant of Sparre's second proposal sketch.

En variant av Sparres andra förslagsritning.

Pehr Axel Nyman. Haijs hypotes har varit oemotsagd sedan dess, men inte heller blivit anammad. Hur förhåller det sig egentligen?

I Haijs resonemang hänvisas till en skrivelse från postverkets kammarkontor till Generalpoststyrelsen, daterad den 2 december 1854, i vilken två olika utkast till frimärken finns omnämnda. Haij menar att dessa förslag skulle ha Nyman som upphovsman, eftersom Sparre i sin skrivelse tio dagar senare hänvisar till ett förslag som inte till fullo stämmer överens med det s.k. andra förslaget. Till yttermera visso menar Haij att Sparre skulle blivit förevisad de av konkurrenten Nyman inlämnade förslagen innan den slutgiltiga versionen presenterades för och godkändes av poststyrelsen, vilket förefaller helt osannolikt.

Haijs antagande verkar lite väl fantasifullt. Det finns ingenting som tyder på att Nyman skulle ligga bakom förslagen, varav det första var helt inaktuellt efter riksdagsbeslutet, då man beslöt att enkelt brevporto skulle vara $1\frac{1}{4}$ lod, ej 1 lod som förslaget utvisar. Haij medger även att något anbud från Nyman för tillverkningen av de första svenska frimärkena inte har påträffats. Uppgiften hos Haij att förslagorna skulle finnas på Postmuseum är dessutom felaktig. De finns på privat hand.

Det är heller inte säkert att de båda frimärksförslagen är från samma upphovsman. De bevarade förslagen *kan* ha tillkommit vid Kammarkontoret, men de kan inte med säkerhet bindas vid skrivelsen därför. Att det i Kammarkontorets skrivelse talas om två utkast och att det samtidigt finns två olika förslag bevarade är inte bevis nog. Kammarkontoret kan dock, när man hänvisade till "2:e olika utkast" ha menat att de båda alternativen i det andra förslaget, dvs. texten "frimärke" med mörka respektive ljusa bokstäver utgjorde två olika förslag. Det

andra förslaget, med sina två alternativ, skulle alltså kunna ha kommit från Kammarkontoret och utgjort en vägledning eller snarare fastställda riktlinjer för Sparre.

Det andra förslaget måste betraktas som ett förstadium till det av Sparres hand icke bevarade förslaget med "konstvarsfgravyr" som bottentryck, vilket medföljde skrivelsen till poststyrelsen den 12 december 1854. Eftersom det inte framkommit något alldeles övertygande eller avgörande alternativ till förslagets ursprung menar jag att vi även fortsättningsvis bör kalla dem för Sparres första och andra förslag – även om vi inte kan vara helt säkra på att de härstammar från honom.

Förebilder till den godkända frimärksbilden

Hos Englands första frimärke finns flera likheter med Sparres andra frimärksförslag, fränsett profilbilden av drottning Victoria. Både ram och bakgrund har liknande utformning. Frimärkstypen var fortfarande i bruk under 1850-talet när Sparre var i färd med att utforma sitt definitiva frimärksförslag. Andra möjliga inspirationskällor för Sparre är de första frimärkena från Danmark (1851) och Modena (1852). Bägge dessa frimärken har ramar med text och valöruppgifter samt rent dekorativa detaljer. De har dessutom centrala partier med vapenbilder i likhet med Sparres andra förslag och de slutgiltiga skilling banco-frimärkena.

Sparres andra frimärksförslag företer emellertid häpnadsväckande likheter med Preussens första frimärke från 1850. Såväl ramen med text och utsmyckning som bottenbeteckningen har av Sparre mer eller mindre direkt kopierats i hans eget förslag. Detta förslag har genomgående mörk text, men den särskilda studien av den övre delen av

ramen med ljus text ger sammantaget en total överensstämmelse med det preussiska frimärket. Den egentliga skillnaden är att Sparres förslag har det lilla riksvapnet i märkesbildens mitt i stället för profilbilden av kung Friedrich Wilhelm IV, som dominerar det preussiska frimärkets centrala parti.

Det andra frimärksförslaget låg till grund för den slutgiltiga, godkända, frimärksbilden. Sparre valde, med Kungl. Generalpoststyrelsens goda minne, en något reviderad frimärksbild med lilla riksvapnet omgivet av en ram med landsbeteckning, valöruppgifter med bokstäver och siffror, samt ordet "frimärke" i två fält. Till de främsta ändringarna hör att valörsiffrorna flyttades från de nedre till de övre hörnen samt att ordet "frimärke" lades in i de vertikala fälten. Valöruppgifterna var i trycket utsparade och således med "vit" text, medan orden "frimärke" och "Sverige" återgavs med tryckfärgen.

Den slutgiltiga frimärksbilden utvecklades bort från det första preussiska frimärket. Influenserna från detta finns fortfarande kvar i Sparres skilling banco-frimärke, men resultatet kom att bära hans eget signum.

The foremost inspiration for the first Swedish stamps was Prussia's first stamp series from 1850.

Den främsta förebilden till det första svenska frimärket: Preussens första frimärksserie från 1850.

Källor och litteratur

Frimärkets bok:

från postens ursprung till vår tids filateli.

(red. Sven Åkerstedt).

Stockholm 1957.

Grant, Michael,

Roman history from coins: some uses of the imperial coinage to the historian.

Cambridge 1968.

Haij, Curt,

Sedeltryckarna Nyman – förslagställare och tryckare av frimärken.

Postryttaren 1971.

Handbok över Sveriges frankotecken 1855-1963.

(red. Sven Åkerstedt).

Stockholm 1961-1964.

Häger, Ullrich,

Grosses Lexikon der Philatelie.

Gütersloh 1973.

Jamet, Claude,

Marianne et les symboles de la République.

L'Echo de la timbrologie.

September 2004 (nr. 1777).

Koch, Christian Dahlerup,

"Kronerne og korsene": dansk frimærkehistorie 1842-1932.

Silkeborg 1986.

Mattson, Robert,

Frimärkets historia.

Stockholm 1990.

Muir, Douglas N.,

Postal reform and the Penny black: a new appreciation.

London 1990.

Olsson, Hugo & Benzinger, Fredrik,

Svenska postverkets frankotecken, 1a: skilling bancofrimärken i vapentyp.

Stockholm 1950.

Olsson, Lennart O.,

Kejsardömet Brasilien.

SFT 1964:5, s. 243-244.

Scott 2003 Classic Specialized Catalogue: Stamps and Covers of the World including U.S. 1840-1940.

9. ed.

Sidney, OH, 2002.

Stanley Gibbons Great Britain Specialised Stamp Catalogue, vol. 1: Queen Victoria.

12. ed.

London & Ringwood, 2001.

Strandell, Nils,

Katalog över Hans Lagerlöfs frimärksdonationer till Postmuseum åren 1922 och 1924.

Meddelanden från Postmuseum, 3.

Stockholm 1924.

Sutherland, C. H. V.,

Art in coinage: the aesthetics of money from Greece to the present day.

London 1955.

Sylwan, Björn,

Frimärkstryckaren som flög i luften: Pehr Ambjörn Sparres höjdpunkter och vågdalar.

Postryttaren 2001.

Tullberg, Sigurd,

Vandring bland frimärken.

Stockholm 1958.

Otryckta källor

Stadsarkivet

Överståthållarämbetets arkiv: Polissekreterarens arkiv, CXVa passjournaler 1831-1925, nr.

4143.

Foreign Inspiration for First Swedish Stamps

England was the first country to issue stamps and English stamps therefore, to a great extent, set the standard for stamps in other countries with regard to size, choice of motif and design.

Perkins, Bacon & Petch, a company with experience in manufacturing banknotes, was entrusted with printing the first English stamps. The motif on the first stamp was a profile of Queen Victoria, taken from a medal struck in 1837.

The art of manufacturing coins and medals goes back to ancient times and the picture of the queen, with its neoclassical features, showed links to antique coin manufacture. During all periods of time, the coins issued have shown, in a concentrated form, the most important symbols of a state or nation. During the romantic period, personified national symbols appear in many countries at the same time as the growth of nationalistic feelings. Among these are "Mother Svea" (Sweden), the antique goddess "Ceres" and "Marianne" (France), "Britannia" (England) and "Helvetia" (Switzerland). In many countries, the same symbols have often been used for both coins and stamps.

In October 1854, the Swedish Parliament resolved to introduce a uniform postage and to start issuing stamps. The task of manufacturing the first series of Swedish stamps was entrusted to Count Pehr Ambjörn Sparre, who had trained at Motala verkstad (the works in Motala), a veritable hothouse for engineers in the middle of the 19th century. In addition, thereafter, Sparre had for a year been the manager of the paper mill in Tumba, outside Stockholm, where paper for banknotes was manufactured.

When Sparre was without employment during the autumn of 1853, it seems he turned to the Post Office management with an enquiry as to whether he could have the contract for manufacturing the first Swedish stamps. In the beginning of December 1853, Sparre applied for a passport so that he could go abroad. It seems likely that he went to England to study stamp manufacture. Until 1854 all stamps had been imperforated. However, on 27th January 1854, the English began issuing perforated stamps and it was this novelty that interested Sparre. He decided that the first Swedish stamps would be perforated.

In many countries, the first stamp issues did not show the country's name. Such countries were England (1840), Brazil (1843), USA (1847), Belgium (1849), Switzerland (1850), Denmark (1851) and the Netherlands (1852). The view was probably that the picture on the stamp gave a strong enough indication of the country of issue. England still maintains the tradition of not showing the name of the country.

However, the rise in the number of countries issuing stamps, together with the increase in postal traffic, resulted in a need for clear identification. The first stamps issued in Mauritius in 1847 show Queen Victoria in profile, surrounded by a frame, and the name of the country, value, the word "postage" as well as the famous words "post office", instead of "post paid". With this design, the local stamp engraver, Joseph Barnard, had set a new standard for stamps and what text to include. The words "post office" which already appeared on the first stamps in the United States from the same year, were soon replaced by the more relevant "post paid".

One of the famous
Mauritius stamps
from 1847.

Ett av de berömda
Mauritiusfrimärkena
från 1847.

During the next few years, a number of stamps were issued showing portraits - often in profile - enclosed in a rectangular frame, as well as country of issue, the word for stamp and value. Among these are stamps from France, Spain, New South Wales, Prussia, Sardinia, Nova Scotia, India and Victoria, issued between 1849 and 1854.

Other countries had a more functional view on the choice of motif. The value should be easily legible and should catch the eye. The very earliest example is Brazil (1843), but a similar design was created in Bavaria in 1849. The value figure was placed in the centre, surrounded by a frame with the name of the country, value in letters and the word "franco". Similar designs appeared in Saxony, Württemberg and Thurn & Taxis during 1850-1852.

English stamps have always shown the current king or queen. However, "Britannia", a symbol of unity, appeared on some stamps from the very extensive British Empire, e.g. Mauritius, Trinidad, Barbados and Victoria (where Queen Victoria is "Britannia").

More widespread and well-known in Europe are the three Swiss issues showing "Helvetia". The first of these appeared in 1854. In France the antique goddess of fertility, Ceres, and later "Marianne", a freedom symbol from the time of the French revolution, have represented the country.

When issuing stamps, coat of arms and national heraldic symbols have been of great importance for identification and as a sign of independence. Among these are stamps from Switzerland, Austria, Lombardy, Schleswig-Holstein, Saxony, Hanover and Denmark, all issued 1850-1851. The following year, 1852, Modena's first stamp was issued showing the coat of arms of the reigning family, with a frame around the edge of the stamp. It has features reminiscent of the first Swedish stamp series.

Two preserved sketches, usually attributed to Pehr Ambjörn Sparre, show the proposals for the first Swedish stamps. The first of these was probably produced before the resolution by Parliament on 25th October 1854 to introduce stamps, since it shows the weight as 1 lod, whereas Parliament resolved that the first weight class would be 1¼ lod. This first proposal is very reminiscent of the first stamps in Hanover and Oldenburg.

The second sketch is very similar to the actual design of the first stamps. The crowned coat of arms is located in the centre of the stamp, against a patterned background, and dominates the stamp design. The surrounding frame contains the words "frimärke" and the value in letters, with the value in figures in two corners. The proposal is noticeably similar to the first Prussian stamp. In his proposal, Sparre has copied both the frame with text and decoration and the background pattern. The only difference is that Sparre uses Sweden's "lesser coat of arms" in the centre of the proposed stamp, instead of the profile of the Prussian king, Friedrich Wilhelm IV.

This second proposal was the basis for the stamp design finally adopted. However, in the latter, the value figures had been moved to the upper corners, on either side of the country name. The word "frimärke" was located in the vertical areas. The final stamp design was thus developed from the Prussian stamp, but it carried Sparre's own signature.